

Zbornik *Ljudska prava žena. Razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* obuhvaća priloge s istoimene međunarodne konferencije održane 27. i 28. svibnja 2010. godine u Zagrebu. Skup su organizirali Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske. U nizu znanstvenih susreta *Annales Pilar* što ih Institut organizira od 2000. godine, ova je konferencija bila jubilarna, deseta.

Već sama suradnja znanstvene institucije i Vladina stručnog ureda govori o važnosti i aktualnosti teme. *Konvencija UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* (Konvencija), usvojena 18. prosinca 1979. godine, stupila je na snagu 3. rujna 1981. godine. U Republici Hrvatskoj na snazi je od 8. listopada 1991. godine. Osim tog, do sada najcjelovitijeg i najprogresivnijeg instrumenta zaštite ženskih ljudskih prava, postoji i niz drugih instrumenata i mehanizama njihove zaštite na međunarodnoj i nacionalnoj razini. Unatoč tome, ženska se ljudska prava još uvijek sustavno krše diljem svijeta.

Kako je istaknuto u Konvenciji, “diskriminacija žena izraz je koji označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje učinjeno na osnovi spola kojemu je posljedica ili svrha da ženama ugrozi ili onemogući priznanje, uživanje ili korištenje ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, gospodarskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom području, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovi jednakosti muškaraca i žena” (članak 1.).¹ Načelo jednakosti i zabrana diskriminacije osnova je ljudskih prava pojedinca i stoga temeljno načelo svakog etičnog i civiliziranog društva. Činjenica je, međutim,

1 *Konvencija UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, Biblioteka ONA, Zagreb, 2009., 11.

da je diskriminacija žena još uvijek prisutna i da uvelike utječe na oblike kršenja njihovih ljudskih prava. Neki su oblici takvog kršenja: obiteljsko nasilje, seksualno nasilje, trgovina ženama, diskriminacija na radu, pri pristupu socijalnim uslugama i obrazovanju, kršenje reproduktivnih i seksualnih prava, ubijanje žena zbog kršenja kulturoloških normi i drugo.

Zbornik propituje stanje ženskih ljudskih prava na međunarodnoj, europskoj i nacionalnoj razini. Nakon dvaju članaka u kojima se razvoj ženskih ljudskih prava i rodne ravnopravnosti sagledava u hrvatskom, potom u međunarodnom kontekstu (I. dio), slijede radovi koji se bave širokim područjem ženskih ljudskih prava: odnosom vjerskih zajednica prema pravima žena (II. dio), rodnim stereotipima, predrasudama i rodnom diskriminacijom (III. dio), diskriminacijom žena u obrazovanju i znanosti (IV. dio), kao i diskriminacijom žena na radu i u sustavu socijalne skrbi (V. dio), obiteljskim nasiljem (VI. dio) te kršenjem reproduktivnih prava (VII. dio).

Autorice i autori priloga ne dolaze samo iz različitih zemalja (Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Nizozemska i Velika Britanija) nego i iz različitih profesionalnih sredina: iz brojnih akademskih i drugih institucija te iz nevladinih udruga koje se bave zaštitom i implementacijom ženskih ljudskih prava kao nužnim i trajnim procesom. Zbornik dakle odlikuju širina, teorijska i metodološka raznolikost tekstova i interdisciplinarni pristup.

Cilj je konferencije bio ustanoviti uspjehe i poteškoće u teoriji i praksi ljudskih prava žena i ispitati ostvaruju li se ta prava i kako, ne bi li se pokrenula rasprava i pronašli inovativni pristupi navedenim problemima. Nadamo se da će suvremene i intrigantne teme te raznolikost autorskih pristupa potaknuti tu raspravu, kao i nova istraživanja i znanstvene skupove.

* * *

Zbornik je podijeljen na sedam tematskih cjelina, kao što je i sama konferencija bila organizirana u sedam panela.

U prvom dijelu Zbornika razmatra se razvoj standarda zaštite ženskih ljudskih prava u Hrvatskoj i u međunarodnom pravu. U uvodnom tekstu *Izveštavanje Republike Hrvatske o primjeni Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* Helena Štimac Radin iznosi povijest izvještavanja o primjeni Konvencije u Republici Hrvatskoj i aktivnostima koje Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske provodi kako bi podignuo razinu znanja o njezinim standardima. Pokazuje da unatoč uspje-

sima u provedbi Konvencije još postoje kritična područja i zaključuje da je interdisciplinarna analiza stanja ženskih ljudskih prava nezaobilazno oruđe za trasiranje budućih mjera.

Slijedi članak Ivane Radačić *Razvoj ljudskih prava žena u praksi Europskog suda za ljudska prava*. Primjenjujući feminističke teorije različitosti, autorica analizira slučajeve Suda koji se odnose na spolnu diskriminaciju, obiteljsko i seksualno nasilje te reproduktivno samoodređenje i pritom propituje rodnu senzibiliziranost Suda, posebice njegovu primjenu podjele na privatno i javno koja je povijesno postavljena nauštrb žena. Autorica pokazuje kako ta podjela nije premoštena u istoj mjeri u svim područjima ženskih ljudskih prava: najprisutnija je u području reproduktivnih prava jer se trudna žena ne uklapa lako u liberalni koncept subjekta ljudskih prava. Predlaže Sudu redefiniranje te podjele, kao i glavnih koncepata – subjekta, slobode i ravnopravnosti, primjenom feminističke metode postavljanja “ženskog pitanja”.

Drugi dio Zbornika okuplja radove o rodnoj perspektivi u židovstvu, kršćanstvu i islamu – o ostvarivanju ženskih ljudskih prava u tim trima najvećim monoteističkim religijama. Tako Judith Frishman u tekstu *“Zasebna vrsta ljudi”: neki pravni pogledi na položaj žena u židovskom braku i razvodu* razmatra položaj žena u židovskom braku i razvodu usredotočujući se na problem *aguna*, “vezanih žena” – službeno udanih žena koje žive bez muža, odnosno rastavljene su, ali razvod (*get*) ne mogu dobiti. Analizira moguća rješenja: predbračni sporazum prema kojemu muškarac mora dati razvod nakon što se brak građanski razvrgne, sudski iznuden razvod, neoboriva presumpcija pravne nevaljanosti braka utemeljenog na obmani, poništenje braka zbog neudovoljavanja zakonskim uvjetima institucije braka. Autorica pokazuje kako rabini tim rješenjima rijetko pribjegavaju i zaključuje da će promjene položaja židovskih žena biti moguće samo ako više žena postane pravnim stručnjakinjama.

Jadranka Rebeka Anić u tekstu *Ljudska prava žena u kršćanstvu* ističe pluralnost stajališta kršćanskih denominacija prema konceptu ženskih ljudskih prava, služeći se primjerima pripuštanja žena crkvenim službama te stajalištima različitih crkava prema reproduktivnim pravima. Potom analizira problem rodni predrasuda i mogućnost rekonstrukcije poimanja roda i rodni odnosa u kršćanstvu. Zaključuje da egalitarne teološke paradigme rodni odnosa mogu utjecati na promjene sociokulturnih i gospodarskih struktura i tako pridonijeti provedbi ljudskih prava žena.

Rad Zilke Spahić-Šiljak *Ženska ljudska prava – islamska perspektiva* analizira odnos islama prema ženskim ljudskim pravima. Prvi dio bavi se pitanjem dostojanstva ženske osobe i mogućnostima usklađivanja univerzalističke i relativističke perspektive ljudskih prava u islamskoj religijskoj tradiciji; drugi izlaže najznačajnije rodne teorije u islamskoj teološko-pravnoj misli i praksi, a treći prakse stavljanja rezervi na čl. 16. Konvencije koji jamči jednaka prava žena i muškaraca u braku i obiteljskim odnosima. Umjesto zaključka autorica se poziva na zahtjeve za reformom obiteljskih zakona u muslimanskim zemljama koje postavlja Musawah – globalni pokret za ravnopravnost i jednakost u muslimanskim obiteljima kako bi se ukinula rodna segregacija i rodno utemeljena podjela uloga i poslova.

U trećem su dijelu Zbornika radovi koji se odnose na spolne stereotipe, predrasude i diskriminaciju. Nadežda Čačinović u članku *Mizoginija u filozofskoj tradiciji* izlaže stereotipe i predrasude pojedinih filozofa o ženama kroz povijest, bavi se temom žena u filozofiji i završava propitivanjem mizoginije općenito.

Tekst Smiljane Leinert Novosel *Rodni stereotipi, predrasude i diskriminacija žena u politici* analizira podatke empirijskog istraživanja o percepciji građana Republike Hrvatske o rodnoj diskriminaciji u politici provedenog 2009. godine. Autorica se posebno bavi sljedećim pitanjima: percepcijom ravnopravnosti žena i muškaraca u hrvatskoj politici na različitim razinama odlučivanja, percepcijom broja političarki na vodećim funkcijama, razlozima za nedovoljnu participaciju žena u političkom odlučivanju, percepcijom društvenog položaja žena u politici i iskustvima spolne diskriminacije te stavovima o ravnopravnosti spolova u politici. U zaključku sažima nalaze istraživanja te upućuje na nužnost promjene svijesti, uz stalno upozoravanje na neravnopravnost spolova i primjenu zaštitnih mehanizama.

Članak Sanje Sarnavke *Je li Otvoreno zatvoreno za rodnu ravnopravnost?* prikazuje analizu sadržaja četrnaest televizijskih emisija *Otvoreno*, emitiranih u travnju i svibnju 2010. godine. Polazeći od kritičke analize diskursa, autorica pokušava utvrditi koliko su u toj emisiji prisutna pitanja rodne ravnopravnosti, bilo izborom tema bilo prisutnošću žena kao sugovornica stručnjakinja, odnosno promiče li emisija, poriče li ili je posve indiferentna prema oživotvorenju koncepta rodne ravnopravnosti. Zaključuje da *Otvoreno*, iako nije posve zatvoreno prema rodnoj ravnopravnosti, nije imalo veću ulogu u postizanju društvene promjene u pogledu ravnopravnosti spolova.

Četvrti dio Zbornika donosi uvide o ženama i visokom obrazovanju. Otvaramo ga tekstem Jelke Vince Pallua *Androcentričnost obrazovanja i znanosti* u kojemu se govori o povijesnoj nejednakosti žena u pravu na obrazovanje, osobito pravu na visoko obrazovanje, a posljedično i mogućnosti bavljenja znanostima. Prvi dio članka raspravlja o stoljetnoj “nevidljivosti” žena u povijesti (kao predmeta istraživanja i kao istraživačica), a drugi o njihovom položaju u obrazovanju i u znanosti. Na temelju nekoliko primjera položaja žena u tradicijskoj kulturi dalmatinskog zaleđa 18. i 19. stoljeća, dolazi se do spoznaje da se tradicija kao izgovor za diskriminaciju prepoznaje i u suvremenom trenutku – u obrazovanju i znanosti. Autorica zaključuje da istinska razgradnja spolnih stereotipa još nije potpuno zaživjela te da je zamjetna na piramidalnoj strukturi napredovanja i moći u visokoškolskim ustanovama. Upozorava na nužnost jednakosti prava na obrazovanje kako bi se unaprijedio socijalni, ekonomski, obiteljski i profesionalni položaj žena.

Tekst Biljane Kašić *“Feministička intelektualna klasa”*: *zebnje oko integracije i politika spoznavanja* razmatra mjesto *ženskostudijskog* obrazovanja danas kao i položaj feminističkih teoretičarki i njihovu ulogu u promicanju feminizma. Autorica analizira tri razloga zebnji vezanih za feminističko djelovanje kao kritičke pozicije: proizvodnja hegemonijskog diskursa, globalna komodifikacija spoznavanja i znanja te novo centriranje ili umatičnjenje znanstvenih disciplina. Zatim propituje ženske/rodne studije kao mjesto prijepora, posebice u hrvatskom akademskom kontekstu, postavljajući pitanje je li margina jedini prostor feminističke moći. Zaključuje kako je subverzivnost feminističke epistemologije zapravo njezina potencijalnost te da “feministička intelektualna klasa” treba učiniti radikaln epistemologijski skok koji predmnijeva epistemologijska savezništva s drugim kritičkim teorijama, izoštravanje analitičkih naočala i prije svega kritičku samorefleksiju djelovanja unutar *mainstreama*.

U članku *Međunarodna federacija visokoobrazovanih žena: promicanje ženskih ljudskih prava kroz obrazovanje* Elizabeth Poskitt upoznaje nas s razvojem te organizacije s osobitim naglaskom na njezinu ulogu promicanja prava na obrazovanje djevojčica i žena. Autorica nas upoznaje s motivima osnivanja udruge, njezinim aktivnostima, suradnjom s tijelima UN-a, simultano vodeći dvije povijesti – povijest svijeta i povijest Udruge – pokazujući kako je njezina povijest bila povezana sa svjetskim događanjima, osobito diktaturama 20. stoljeća, te njihov utjecaj na prava žena. Ukazuje kako je obrazovanje uvijek bilo onaj presu-

dan element koji je ženama omogućavao da steknu svoje uloge i prava unatoč povijesnim previranjima 20. stoljeća.

U petom su poglavlju tekstovi koji se odnose na ostvarivanje prava žena u sustavu rada i socijalne skrbi. U članku *Spolna segregacija i tržište rada – hrvatski diskurs europskih trendova* Mario Vinković prikazuje problem diskriminacije žena i spolne segregacije na europskom tržištu rada i potom na hrvatskom tržištu, usredotočujući se na propise i institucionalne mehanizme zaštite, da bi se na koncu osvrnuo na manjkavosti hrvatskoga zakonodavnog okvira. Predlaže da se spolna diskriminacija definira i sankcionira kao oblik neizravne diskriminacije. Pritom ističe ulogu obrazovanja, medija, obitelji i pravnih mehanizama u dekonstrukciji rodni stereotipa i predrasuda koje su uvelike uzrok spolne segregacije, kao i potrebu veće participacije žena na svim razinama odlučivanja.

Članak Ivane Kapor Šafranko *Žene kao potencijalni pokretači gospodarskog razvoja Hrvatske* raspravlja o potencijalu žena kao nositeljica ljudskog kapitala u sklopu četiriju komponenti koje izravno utječu na gospodarski razvoj: obrazovanje, (ne)zaposlenost, neplaćeni rad i demografska struktura. Autorica upozorava na nužnost donošenja strategije upravljanja ženskim radnim potencijalom kojom bi se smanjila rastrganost između posla i obitelji te preporučuje niz mjera u tom smjeru.

U tekstu *Rodne asimetrije i beskućništvo u Hrvatskoj* Lynette Šikić-Mićanović i Marija Geiger Zeman bave se rodni dimenzijama problema beskućništva, dajući prikaz kvalitativnog istraživanja o iskustvima žena koje žive u prihvatilištima za beskućnike u tri hrvatska grada (Zagreb, Osijek, Split). Nakon objašnjenja metodologije i iznošenja demografskih obilježja sudionica, autorice analiziraju rodne asimetrije s kojima su se sudionice susretale u trima ključnim područjima: privatnoj sferi, na tržištu rada i u prihvatilištima za beskućnike. Autorice predlažu daljnja kvalitativna istraživanja beskućnica kao podlogu za razvoj politike, pružanje sveobuhvatnih informacija, usluga i pomoći beskućnicama, kao i kontinuiranu i sustavnu evaluaciju u prihvatilištima i na ulicama s timovima kvalificiranih osoba te pomoć ženama bivšim korisnicama prihvatilišta.

U šestom poglavlju *Nasilje nad ženama* Igor Martinić u tekstu *Kaznenopravni aspekti obiteljskog nasilja* govori o tome kako se kaznenopravno regulira nasilje u obitelji te kritički analizira pojedine teorijske aspekte toga kaznenog djela i sudsku praksu. Nakon pregleda međunarodnopravnih obveza Republike Hrvatske u području obiteljskog nasilja autor prikazuje zakonodavna rješenja u

Republici Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na kazneno-pravnu regulaciju te problem preklapanja kaznenog i prekršajnog djela kojima se kriminalizira nasilje u obitelji. Na kraju upućuje na probleme u hrvatskom zakonodavstvu u području obiteljskog nasilja te predlaže moguća alternativna rješenja.

U posljednjem, sedmom dijelu Zbornika, u dvama tekstovima razmatra se pitanje reproduktivnih prava žena. Alison Diduck u članku *Reprodukcija i "problem jednakosti"* istražuje osobne i društvene posljedice jedinstvene ženske reproduktivne sposobnosti, tvrdeći da ljudska prava trebaju osigurati da one ne uključuju nepogodnosti i diskriminaciju. Autorica najprije izlaže feminističku kritiku ljudskih prava, zatim raspravlja o jednakosti kao transcendentalnoj vrijednosti ljudskih prava, primjenjujući potom ideju jednakosti na reproduktivna prava. Zalaže se za primjenu ideje supstancijalne jednakosti u kontekstu reproduktivnih prava smatrajući da ona omogućuje prepoznavanje bioloških razlika u ime univerzalnosti umjesto njihovih potiskivanja.

Posljednji je rad članak Branke Galić *Reprodukcija i društvena kontrola: reproduktivni status žena u Hrvatskoj i stavovi o njihovim reproduktivnim pravima*. Autorica prikazuje i analizira stavove javnosti o reproduktivnim pravima žena i o njihovu reproduktivnom statusu, pokazujući kako su u neskladu s odlukama službene reproduktivne politike. Zaključuje da je politika reproduktivnih prava i zdravlja u Hrvatskoj posljednjih godina i desetljeća postala regresivna te se zauzima za podršku feminističkom diskursu samoodređivanja žena u reprodukciji. A to zahtijeva odbacivanje politike koja podcjenjuje ili ignorira sposobnost žena za donošenje reproduktivnih odluka i raspolaganje vlastitom seksualnošću.

* * *

Širokim rasponom tema i interdisciplinarnošću ovaj zbornik donosi novu perspektivu u istraživanje ljudskih prava žena. Namijenjen je ne samo stručnim i akademskim krugovima nego i širem čitateljstvu.

Nit vodilja bila nam je upozoriti na raskorak između poželjnih standarda propisanih Konvencijom (i drugim međunarodnim i nacionalnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava žena) s jedne strane te, s druge strane, doživljenog iskustva, življene svakodnevice ili, antropološkim rječnikom, između idealnog/zamišljenog i ostvarenog reda. Nadamo se da će svih sedamnaest tekstova ovoga zbornika potaknuti na promišljanje o nužnosti prepoznavanja, proučavanja i trajne zaštite ljudskih prava žena ne

samo uže akademske krugove nego i širu društvenu zajednicu. Smatramo da je to posebno važno jer, kako stoji u preambuli Konvencije, pun i cjelovit razvoj zemlje, mir i blagostanje svijeta zahtijevaju sudjelovanje žena na svim područjima – ravnopravno s muškarcima. Iznoseći različite stavove prema toj aktualnoj i nadasve intrigantnoj temi, cilj Zbornika nije bio dati konačne odgovore, nego javnosti ponuditi tekstove na promišljanje i raspravu kako bi bili temelj za daljnja istraživanja.

Zahvaljujemo Uredu za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske te Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar na organizacijskoj i financijskoj podršci održavanju konferencije i objavljivanju ovoga zbornika radova. Zahvaljujemo članovima Programsko-organizacijskog odbora, a posebne zahvale idu kolegicama Jadranki Rebeci Anić i Lynette Šikić-Mićanović s kojima smo surađivale u programskoj pripremi skupa.

*U Zagrebu, 2011. godine
Ivana Radačić i Jelka Vince Pallua*